

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P280-0068-2022-19

**SPECIFIKA PRŮMYSLOVÝCH FIREM V PERIFERNÍCH
REGIONECH – PŘÍPADOVÁ STUDIE OKRESU JESENÍK****Specifics of Industrial Companies in Peripheral Regions – A Case
Study of Jeseník District****SIMONA ŠTASTNÁ****LUCIE KOKEŠOVÁ****JAN ŽENKA**

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje | *Depart. of Human Geography and Regional Develop.*
Přírodovědecká fakulta | *Faculty of Science*
Ostravská univerzita | *University of Ostrava*
✉ *Chittussiho 10, 710 00 Ostrava, Czech Republic*
E-mail: simona.stastna@osu.cz, lucie.kokesova@osu.cz, jan.zenka@osu.cz

Anotace

Periferní regiony jsou charakteristické odlehlostí od jádrových oblastí, kterými jsou zpravidla metropolitní regiony. Pro periferie ve vyspělých zemích je typická nízká hustota firem, jejichž ekonomická základna je nejčastěji založena na tradičních průmyslových odvětvích či na odvětvích závislých na přírodních zdrojích. Tato práce se zaměřuje na dlouhodobý vývoj průmyslu v okrese Jeseník. Cílem příspěvku je identifikovat trajektorie vývoje průmyslu ('path development') v periferním regionu Česka a jejich vliv na lokální odběratelské vztahy místních průmyslových firem. Na příkladu periferního okresu Jeseník a jeho největších firem ve zpracovatelském průmyslu analyzujeme, zda jsou tyto firmy vázány na místní trh, nebo zda přesáhly regionální úroveň a jsou navázány na trhy zahraniční. Z metodologického hlediska se jedná o případovou studii, která je založena na sběru sekundárních statistických dat. Hlavním zjištěním je, že se v okrese Jeseník nacházejí zejména malé a střední podniky, které jsou stabilní a historicky zakořeněné v území. Podniky nejčastěji působí v odvětvích kovodělného průmyslu, zpracování nerostných surovin a textilním průmyslu. Nejčastěji identifikovanou trajektorii vývoje průmyslu v okrese Jeseník je path extension. Na příkladu firem, které mají v regionu dlouholetou tradici lze prokázat převahu zahraničních odběratelských vazeb.

Klíčová slova

periferní region, průmysl, path development, regionální zakořenění, Jeseník

Annotation

Peripheral regions are localities that are characterized by remoteness from core areas, which are usually metropolitan regions. The peripheral regions in developed countries are characterized by a low density of companies. The economic base of the companies in the peripheral regions are often based on traditional industries or industries dependent on natural resources. This work focuses on the development of the industry in the district Jeseník. The aim of the paper is to identify the trajectories of industrial development ('path development') in the peripheral region of the Czech Republic and their impact on local customer linkages of local industrial companies. We analyse whether the most important companies in the manufacturing industry are historically tied to local markets, or they are connected to foreign markets. From a methodological point it is the case study, which is based on the collection of secondary statistical data. We found that in district Jeseník there are mainly small and medium-sized enterprises, which are stable in territory and embeddedness. The economic focus of the companies is the metal industry, mineral processing, and the textile industry. The most frequently identified trajectory of industrial development in the district Jeseník is the path extension. Foreign customer linkages were identified for traditional companies.

Key words

peripheral region, industry, path development, regional embeddedness, district Jeseník

JEL Classification: L23, R32

1. Úvod

Periferie jsou oblasti zahrnující skupinu míst s nízkou hustotou zalidnění, jako jsou horské oblasti, venkovské oblasti nebo ostrovy (Lundmark, 2005). Kühn (2015) periferie vnímá jako lokality, které jsou vzdáleny od jádrových oblastí a hlavních rozhodovacích center. Ekonomická výkonnost periferních regionů je podprůměrná (Anderson, 2000) a je doprovázena nízkým tržním potenciálem a omezenými zdroji na trhu práce (Pugh, Dubois, 2021). Periferní regiony v zemích Evropské unie jsou charakterizovány vyšší mírou nezaměstnanosti a nízkými mzdami (Südekum, 2018). Periferní regiony v Česku se vyznačují vyšším podílem zemědělství a obecně primárního sektoru na přidané hodnotě. I přesto od poloviny 90. let 20. století není zemědělství dominantním ekonomickým sektorem v českých periferních regionech (Ženka, Slach, Sopkuliak, 2017; Ženka a Šťastná, 2021). Míra industrializace českých periferních regionů byla však poměrně vysoká již v období socialismu. Od počátku 90. let docházelo v rámci restrukturalizace primárního sektoru k oddělení sekundárních a terciárních ekonomických aktivit ze sektoru zemědělství (Jančák a kol., 2019). V současnosti patří české venkovské oblasti k nejvíce industrializovaným regionům v Evropské unii (Vaishar a kol., 2019; Ženka a kol., 2021). Dynamiku změn ekonomické struktury regionů popisují modely path development, které se snaží identifikovat hlavní aktéry změn a identifikovat faktory a mechanismy, jakými se region mění a vznikají nová odvětví či dochází k obnově stávajících (Blažek a Uhlíř, 2020). V důsledku změn, které se uvnitř regionů odehrávají, je důležité identifikovat, jak se v nich transformují toky kapitálu, pracovních sil a jak jsou formovány místním sociokulturním a institucionálním rámcem (Henderson a kol., 2002). Otázkou tedy zůstává, jakou vývojovou trajektorii mají periferní regiony v Česku a jak se tyto vývojové trajektorie promítají do prostorové organizace výroby a geografie ekonomických vazeb.

Dosavadní přístupy ke studiu vzniku nových trajektorií vývoje průmyslu v regionech vyspělých zemí zdůrazňují význam endogenního vývoje, založený na přítomnosti inovativních firem, diverzitě odvětví a přítomnosti vědecko-výzkumných aktivit v kombinaci se silnou podnikatelskou aktivitou regionálních aktérů. Výše uvedené aspekty však periferní regiony postrádají (Isaksen a Trippl, 2017).

Malé a střední podniky, které se zpravidla v periferních regionech nacházejí, mají omezené kapacity výzkumu a vývoje, navíc s malým potenciálem tvorby radikálních inovací. Květoň a Blažek (2018) konstatují, že v zemích střední Evropy jsou možnosti vzniku nových vývojových trajektorií velmi omezené, protože v podmínkách plánované ekonomiky je velmi silná vazba na minulost ekonomických aktérů. O rozmístění ekonomických jednotek v minulém režimu rozhodoval stát (Mareš, 1988) a organizace výroby byla striktně centralizována a při jejím plánování a řízení dominovaly vertikální vazby (Ženka a kol., 2015). Často byla tato rozhodnutí aplikována bez tržní logiky (Slach, 2011). Výsledkem centrálně plánované ekonomiky byla produktová zaostalost, pasivita vedoucích pracovníků a nízká produktivita podniků (Květoň a Blažek, 2018; Slach, 2011). V současné době se v regionech projevuje toto socialistické dědictví vynuceného kolektivismu a pasivismu slabým institucionálním rámcem a absencí dostatečného počtu aktérů (Květoň a Blažek, 2018), se schopností radikálních reforem strukturálních změn. Zároveň v periferních regionech chybí absorpční kapacita (Trippl a kol., 2017), která by nové informace zpracovala. Jinými slovy dochází k vytváření strategie specializace zakořeněných, tradičních odvětvích.

Firmy lokalizované v periferních regionech působí často v tradičních odvětvích či odvětvích závislých na přírodních zdrojích s nižší znalostní základnou (Virkkala, 2007; Isaksen a Trippl, 2017; Trippl a kol., 2017). Zpravidla převládá výrazná specializace na jedno odvětví, které je zastoupeno několika málo firmami. Pokud mají takové firmy globální vazby, mohou být impulzem pro vznik nové trajektorie vývoje regionální ekonomiky. Důležitým impulsem rozvoje nových průmyslových trajektorií v periferních regionech jsou politické intervence, které mohou pozitivně ovlivňovat lokalizaci přímých zahraničních investic nadnárodních firem, či výzkumných organizací (Isaksen a Trippl, 2017; Benneworth, 2004). Důležitou roli při zakládání nových aktivit v periferních regionech může mít také sociální kapitál místních obyvatel, který zároveň zpětnovazebně posiluje místní zakořenění (Habersetzer, 2017). Možnosti přilákání externích investic v periferních regionech jsou velmi omezené a často se jedná o nákladově motivované investice tažené levnou pracovní silou, přírodními zdroji a dostupností půdy, které nejsou zakořeněny do místního prostředí (Trippl a kol., 2017).

Autoři Carson a kol. (2011) zdůrazňují vysokou závislost periferií na vnějších činitelích. Ekonomický růst periferních regionů není založen pouze na příjmu z exportu výrobků zpracovatelského průmyslu, zemědělství a dalších odvětví (Illeris, 2005), závisí též na intenzitě místních ekonomických vazeb, neboť ty brání odlivu hodnoty z konkrétního regionu (Hess, 2004). Mezi nejdůležitější faktory, které ovlivňují intenzitu dodavatelsko-odběratelských vazeb, patří velikost, vlastnictví a stáří firmy (Courtney a kol., 2008; Ženka a kol., 2021). Pokud v regionu dojde ke změně vývojové trajektorie, můžeme předpokládat i změnu místních ekonomických vazeb. Obecně lze konstatovat, že čím větší firma, tím má více rozvinuté vazby mimo svůj hostitelský region. Malé firmy

jsou naopak spíše integrovány lokálně (Courtney a kol., 2008). Mimo-regionální dodavatelsko-odběratelské vazby jsou charakteristické pro exogenní vývojové trajektorie (path importation), kdy jsou v regionu lokalizovány zahraniční firmy. Na intenzitu místních ekonomických vazeb má vliv také počet firem v regionu, protože čím vyšší koncentrace firem v určitém sektoru, tím v průměru silnější jsou lokální dodavatelské vazby. Z hlediska polohy se předpokládá, že firmy vzdálenější od ekonomických center mají vyšší intenzitu místních ekonomických vazeb (viz Ženka a kol., 2021 pro interpretaci, Courtney a kol., 2008). Ekonomické zakořenění v domácím regionu znamená, že podnikatelé mají silné lokální vazby, čímž se zvyšuje pravděpodobnost navazování kontaktů z minulého zaměstnání během své dosavadní ekonomické činnosti (Habersetzer, 2017; Dubois, 2016). Lokální vazby podnikům pomáhají přenášet informace o místním institucionálním či podnikatelském prostředí, a tím zdokonalovat inovace a nelokální/zahraněčí vazby pomáhají firmám rozvíjet nové produkty a nalézat nové trhy (Dubois, 2016). Externí vazby jsou prostředkem, pomocí kterého mohou firmy kompenzovat chybějící regionální inovační systém (Dubois, 2015).

Cílem příspěvku je identifikovat 'path development' trajektorie v periferním regionu Česka a jejich vliv na lokální dodavatelsko-odběratelské vztahy. Na příkladu periferního okresu Jeseník a jeho největších firem ve zpracovatelském průmyslu analyzujeme, zda jsou vázané na místní trhy nebo přesáhly regionální úroveň a jsou navázány na trhy zahraniční.

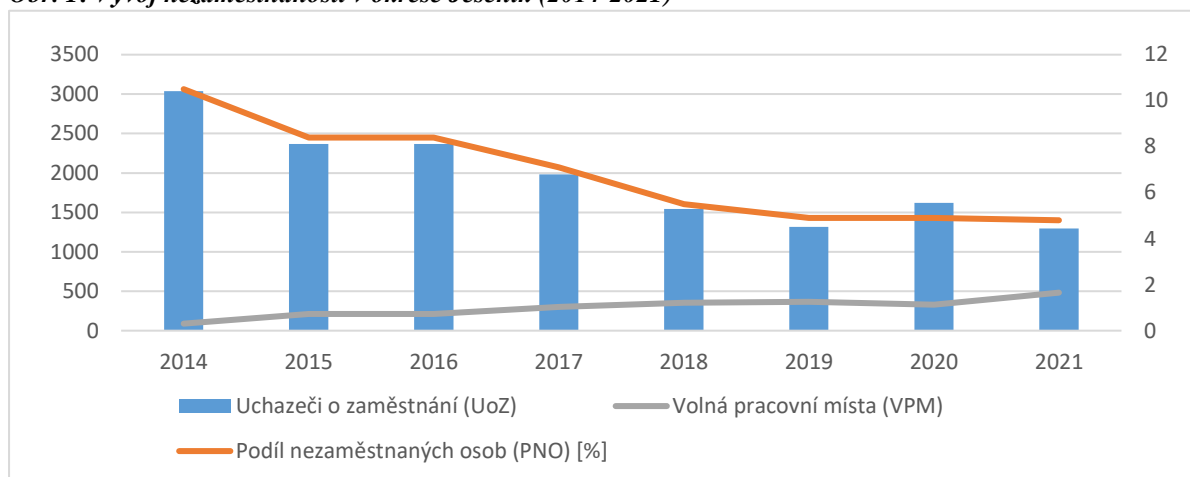
2. Data a metody

Jako zájmová oblast empirické části příspěvku byl zvolen okres Jeseník. Z metodologického hlediska se jedná o deskriptivní případovou studii, která je založena na sběru sekundárních statistických dat. Firmy, které jsou do výzkumu zahrnuty, vycházejí z analýzy Slacha (2011) a zároveň patří k největším zaměstnavatelům zpracovatelského průmyslu na území okresu Jeseník. Celkem je do výzkumu zahrnuto 15 firem zpracovatelského průmyslu. Informace o firmách byly aktualizovány na základě údajů zveřejněných na webových stránkách Úřadu práce ČR (2020 a 2021; dále jen ÚP) a informací z místního tisku, které byly ověřeny buď a) na ÚP a serveru justice.cz b) přímým kontaktováním firmy. Zpracovatelský průmysl je definován pomocí klasifikace NACE 10-33. Odběratelské vazby firem jsou posuzovány na základě informací o tržbách, které byly zjišťovány z účetních závěrek firem za rok 2020. Účetní závěrky firem jsou zveřejněny ve Sbírce listin na serveru justice.cz, účetní závěrku v plném rozsahu mělo zveřejněno celkem 11 firem. V účetních závěrkách jsou uvedeny údaje za tržby (počítáno za celkem – za prodej vlastních výrobky a služeb) tuzemské a zahraniční. Následně jsou tržby vypočítány jako procentuální podíl celkové hodnoty všech firem. Domácí tržby představují prodeje na území Česka, nikoliv pouze na území okresu Jeseník. Zahraničními prodeji jsou myšleny všechny prodeje za hranicí Česka, tedy do cizích států. Pro potřeby tohoto příspěvku byly firmy na základě dominantní výroby sloučeny. Konkrétní názvy firem bez právní formy, pro vysvětlení situace, byly zachovány, neboť nejsou zveřejněny žádné interní informace, nýbrž sekundární veřejně dostupná data.

3. Případová studie Jesenícko

Okres Jeseník patří v kontextu Česka k oblastem s dlouhodobě nejvyšším podílem nezaměstnaných osob. Významný nárůst nezaměstnanosti v území byl zaznamenán v roce 2009, kdy byla ekonomika regionu Jesenícko a tím i okresu Jeseník zasažena krizí. Podíl nezaměstnaných osob v okrese Jeseník svého maxima dosáhl v roce 2014. Důvod nárůstu podílu nezaměstnaných osob okrese Jeseník (a v celém Olomouckém kraji) byl způsoben orientací na strojírenský a elektrotechnický průmysl a jejich návaznosti na automobilový průmysl. Finanční krize pak znamenala i negativní dopad na tradiční odvětví textilního a sklářského průmyslu, a to nejen z území Jesenícka, ale především zasáhla i firmy ze Šumperska, kde lidé z Jeseníckého regionu pracovali (ÚP, 2015). Mezi lety 2014-2019 se podíl nezaměstnaných osob okrese Jeseník snižoval, avšak pokles nezaměstnanosti v tomto období byl zaznamenán na celém území Česka (ÚP, 2020). Regionální trh práce relativně dobře vstřebal i odchod významného zaměstnavatele, který ještě na počátku roku 2017 zaměstnával okolo 300 osob. V závěru roku 2020 se nezaměstnanost zvyšovala v celém Olomouckém kraji, z hlediska okresů je nejvyšší nárůst zaznamenán právě v okrese Jeseník.

Okres Jeseník se vyznačuje malým počtem ekonomických subjektů, které působí zejména v tradičních průmyslových odvětvích. Nejčastější zastoupení mají v okrese Jeseník podniky malých velikostních kategorií, dále je zde shledán vysoký počet podnikajících fyzických osob, které tvoří 72 % z celkových ekonomických subjektů (ČSÚ, 2021). Z hlediska velikostní kategorie podniků, v okrese chybí dominantní zaměstnavatel. Největší podnik, který se v okrese Jeseník nachází, je ve velikostní kategorii 500-999 zaměstnaných osob.

Obr. 1: Vývoj nezaměstnanosti v okrese Jeseník (2014-2021)

Zdroj: ÚP (2022); vlastní zpracování

Pro pochopení trajektorie vývoje regionální ekonomiky představujeme i stručnou historii průmyslové výroby na území Jesenicka (v návaznosti na Slacha 2011). V preindustriálním období byla ekonomika Jesenicka založena zejména na zemědělství, těžbě rud a hutním průmyslu a rozvoj těchto odvětví byl limitován přírodními zdroji. Během 18. století se v regionu začal rozvíjet textilní průmysl. Zprvu se v území rozvíjela plátenická výroba, následně zpracování bavlny a lnu. Území Jesenicka patřilo mezi oblasti s významnými zásobami žuly, kvalitního mramoru a vápence, z toho důvodu se na území rozvíjel kamenoprůmysl a vápenictví. Ekonomický rozvoj území začal stagnovat již v 19. století, a to z důvodu úpadku tradičních průmyslových odvětví a značnou technickou zaostalostí. Ekonomická stagnace území byla dále způsobena absencí kvalitního dopravního napojení, malým vnitřním trhem a exportní závislostí. Zásadním milníkem ve vývoji průmyslu byl odsun Němců po roce 1945, který způsobil personální oslabení. V rozvoji průmyslu na území regionu Jesenicka se rovněž projevil rok 1948, kdy došlo k přechodu k centrální plánované ekonomice a ke znárodnění podniků. Po roce 1989 se stav ekonomiky na Jesenicku ještě zhoršil, neboť v území byly zastoupeny sektory, na které dopadla transformace nejtvrdějším způsobem. K další změně týkající se rozvoje průmyslových aktivit v okrese Jeseník došlo během porevolučních let (1992-1995), v okrese Jeseník vzniklo 61 nových firem (ČSÚ, 2021).

Na základě výše zmíněné historie průmyslové výroby v současnosti pokračuje na území okresu Jeseník dlouhodobá specializace na tři odvětví zpracovatelského průmyslu (kovodělný průmysl, zpracování nerostných surovin a textilní průmysl), jejich současná role je níže popsána.

Prvním odvětvím, které navazuje na dlouhodobou kontinuitu specializace regionu, je kovodělný průmysl. Velký vliv na jeho rozvoj měla také socialistická industrializace. Z tabulky č. 1 je patrné, že se zaměstnanost ve firmách zabývajících se kovodělným průmyslem v průběhu sledovaných let zvyšuje. Stablní a tradiční společností v okrese Jeseník je Řetězárna zabývající se tradiční výrobou řetězů. Historie firmy je s územím dnešního okresu Jeseník spojená již od 19. století. Obdobně dlouhou historii působení v regionu má taktéž Ondřejovická strojírna, která se zabývá výrobou tlakových nádob. Původně z malé strojírně na výrobu strojů se stala mezinárodní firma vyrábějící zařízení pro petrochemický, chemický, energetický průmysl a rafinérie. Dlouhodobou tradici působení v okrese Jeseník má podnik Velobel, který po sametové revoluci svou činností navázal na tradici výroby jízdních kol a komponentů ve Zlatých Horách.

Druhou významnou výrobou kovodělného průmyslu je výroba obytných kontejnerů, která navazuje na socialistickou výrobu maringotek. V současné době na území regionu existují dvě firmy zabývající se výrobou obytných kontejnerů. Po revoluci na dlouholetou tradici navazovala firma Česko-slezská výrobní, která je od roku 2018 součástí rakouské společnosti. V této době došlo k inovaci portfolia produktů firmy a vyrábí modulové a sanitární domy, které vyváží do celého světa. Aktuálně firma představuje největšího zaměstnavatele v odvětví zpracovatelského průmyslu na území okresu Jeseník. Dalším příkladem firmy zabývající se výrobou obytných kontejnerů je firma Warex, jež je nástupnickou firmou socialistických Rudných dolů, Firma má celou dobu působení české vlastníky a svou provozovnu má po celou dobu v regionu. V roce 2007 odkoupila část výroby francouzská společnost, Touax, která vyráběla obytné kontejnery, poptávku po produktech upevnila uprchlická krize v roce 2015, jelikož se z nich stavěly ubytovny pro uprchlíky. Tato firma byla exportně orientovaná a 90 % produktů vyvážela do Německa. S ustupující poptávkou a snižujícím se odbytem byla firma v roce 2017 odprodána společností Algeco, jež má pobočku na Uherskohradištsku, kam také byla výroba přesunuta z důvodu

nerentabilnosti výroby na Jesenicku. Pro region to znamenalo ztrátu velkého zaměstnavatele a narušení dodavatelsko-odběratelského řetězce.

Dalším příkladem odchodu významného zaměstnavatele v okrese Jeseník byla pobočka Vítkovických železáren, konkrétně závod s názvem Vítkovice Power Engineering, který ve své době vyráběl kovové konstrukce. Pobočku Vítkovických železáren odkoupila v roce 2017 nově vzniklá firma, ta propustila původní zaměstnance a došlo k rozprodání movitého majetku původní firmy. Nicméně nemovitosti po původní socialistické firmě si pronajala rakouská společnost, pro kterou v minulosti závod vyráběl, tato firma nyní navazuje na tradici výroby a dále rozšiřuje své výrobní kapacity. Od roku 2019 v regionu znovu funguje rakouská firma s velkou částí původních zaměstnanců.

Tab. 1: Zaměstnanost ve vybraných odvětvích na území okresu Jeseník (2008-2020)

Odvětví	Počet firem	2008	2019	2020
Kovodělný průmysl	7	1001	1129	1276
Zpracování nerostných surovin	3	454	221	215
Textilní	2	0	cca 100	cca 100

Zdroj: Slach (2011), justice.cz (2022); vlastní zpracování

Firmy podnikající v kovodělném průmyslu na území Jesenicka vznikaly v souvislosti s významnými ložisky rud. Z důvodu nerentabilnosti tohoto odvětví však došlo ke značnému útlumu produkce mnohých firem či k uzavření závodů (Slach 2011). V okrese Jeseník na základě získaných znalostí z předchozího zaměstnání v Rudných dolech vznikla nová firma věnující se kovodělné produkci na počátku 90. let pouze jedna firma – Fenix Trading. Tato firma se zabývá výrobou topných systémů a má výhradně české vlastníky, přičemž vytvořila obchodní skupinu působící v několika státech Evropy. Jak vidíme v tabulce č. 2, tržby mají tyto tradiční firmy převážně v zahraničí a nejsou spjaty dopřednými vazbami s tuzemským trhem. Nicméně po rozpuštění dat za tržby na jednotlivé firmy zjistíme, že existují výjimky. Ze souboru sledovaných firem dvě mají pobočky či dceřiné společnosti v zahraničí a ty obsluhují vlastní trh. Z tohoto důvodu jsou tyto údaje zkráceny, byť mají široké mezinárodní odběratelské vazby.

Na území okresu Jeseník se nacházejí bohaté zásoby nerostných surovin, z toho důvodu je druhým dominantním odvětvím zpracovatelského průmyslu jejich zpracování. Toto odvětví patřilo v minulosti ke stěžejním odvětvím Jesenického regionu, nyní vlivem zahraniční konkurence a nerentabilnosti těžby a následného zpracování, dochází k jeho útlumu a k velkému úbytku zaměstnanosti. V současné době funguje na území okresu pouze jedna firma, která se zabývá těžbou a zpracováním žuly – Slezské kamenolomy. Firma se v roce 2013 potýkala s úpadkem, ten byl způsoben zejména ekonomickou krizí a s ní spojeným útlumem poptávky po stavebních činnostech. Firma několikrát změnila majitele, od roku 2016 funguje stabilně. Na základě tacitních znalostí a ložiskům nerostných surovin vznikla firma zpracující stavební materiály Stomix a v roce 2011 vstoupila do mezinárodní korporace. Zpracování bílého kamene a minerálů dalo základ dalšímu podniku, firmě Omya. Zpracování minerálů pro další průmyslové využití má v regionu dlouhou tradici. Tato firma patřila k prvním příjemcům přímých zahraničních investic a nyní patří do švýcarské skupiny. Bezesporu lze tvrdit, že lokalizace těchto firem je v regionu podmíněna ložisky nerostných surovin a lze předpokládat, že dodavatelské vazby jsou lokální, neboť firmy vlastní i těžební areály. Nicméně nelze jednoznačně říci, kde směřují odběratelské vazby. Ze zjištěných údajů o tržbách, které měly zveřejněné pouze dvě firmy (Stomix a Omya) patřící k mezinárodním skupinám, je patrné, že odběratelské vazby mají firmy zhruba stejně velké jak v tuzemsku, tak v zahraničí. Důvodem může být, že zpracování kamene a minerálů patří mezi silně konkurenční odvětví na světovém trhu, kde je tržní konkurence je vysoká. Jediný funkční důl, který se také zabývá zpracováním žuly – Slezské kamenolomy nemá ve své účetní uzávěrce zveřejněné podrobnosti o tržbách, byť předpokládáme tuzemské vazby, převážně v blízkosti sídla z důvodu těžké imobility výrobků z kamene, o čemž svědčí i reference firmy.

Třetím odvětvím je textilní průmysl, který byl dlouhodobě nejméně významným odvětvím tohoto regionu. Odsun Němců, ztráta kapitálů a know-how vyústilo ve sloučení textilního průmyslu v minulém režimu pod jednu regionální firmu – Moravolen. Dříve na území Jesenicka fungovalo několik závodů, které v socialistické éře tvořily 30 % zaměstnanosti. Během transformace ekonomiky bylo toto odvětví velmi zasaženo zahraniční konkurencí, která vedla ke snižování zaměstnanosti a mnohdy i krachu firem (Slach, 2011). V současné době se v regionu nacházejí dvě firmy zabývající se textilním průmyslem. V roce 2013 zkrachovalý areál bývalé firmy OP Prostějov odkoupila švédská textilní firma Tex Trading Cavaliere. Tato firma patřila mezi významné odběratelů původní textilní firmy OP Prostějov. Do Jeseníku byla přesunuta část výroby ze Slovenska a Turecka, a to konkrétně šití společenských obleků. Znovuobnovení závodu pomohla rozběhnout původní členka managementu firmy OP Prostějov, která zaměstnala i část původních zaměstnanců zkrachovalé firmy. Celkem 99 % tržeb firmy tvoří zahraniční trhy (zejména domácí trh Švédsko). Od roku 2018 na tradici textilního a oděvního průmyslu navazuje

firma zabývající se šitím sportovního oblečení Woot Syndicate, která sídlí v bývalém areálu firmy Moravolen v Jeseníku. Tato firma byla založena českým majitelem a buduje si vlastní image na základě tradice výroby v regionu. Koncoví zákazníci firmy se nachází zejména na území Česka, dále Slovenska a Polska.

Tab. 2: Podíl tržeb vybraných firem okresu Jeseník dle odvětví (2020)

Odvětví	Domácí tržby	Zahraniční tržby
Kovodělný průmysl	19,64	80,36
Zpracování nerostných surovin	42,53	57,47

Zdroj: Slach (2011), justice.cz (2022); vlastní zpracování

Mimo výše uvedená tři odvětví zpracovatelského průmyslu se na území okresu Jeseník nachází i plastikářský průmysl, ten je zastoupen jednou společností, konkrétně firmou Plastokon product s cca 230 zaměstnanci. Historie této firmy se datuje už k 19. století. Původně textilní společnost se v rámci socialistické éry přeorientovala na výrobu plastových (zejména bakelitových) výrobků. Novodobá historie firmy se váže k roku 2004, kdy začala vyrábět vlastní produkty pro zahradnické účely a sportovní potřeby pro děti. Firma úspěšně překonala ekonomickou krizi a nadále provádí procesní i produktové inovace ve vlastním inovačním centru. V roce 2005 firma díky účastem na mezinárodních konferencích postupně pronikala na zahraniční trhy, avšak detailní informace o zahraničních trzích nejsou v účetní závěrce firmy k dispozici. Na základě referencí z webových stránek bylo zjištěno, že významní odběratelé firmy jsou mezinárodní obchodní řetězce. Zároveň firma uvádí, že spolupracuje se stálými a prověřenými dodavateli a klienty, a díky tomu je stabilní (Plastokon, 2021).

Okres Jeseník není příliš úspěšný v atrakci přímých zahraničních investicích směřujících na zelenou louku. Na území města Jeseník, v bývalém vojenském areálu vznikla za podpory města nová průmyslová zóna. Dosud se nepodařilo do průmyslové zóny přilákat významného investora. V minulosti město vedlo jednání se společností zabývající se výrobou přepravních vaků, která chtěla v průmyslové zóně vybudovat továrnu až se stovkou pracovních míst. Ke vzájemné dohodě nedošlo, a to ani přes vysoké pobídky. Město tak pozemky v roce 2014 rozprodalo menším firmám. V roce 2015 odstoupila od odkupu pozemků šumperská firma, která se v rámci své ekonomické činnosti zabývá zpracováním plechů. V současné době se v průmyslové zóně nachází pouze jedna významnější firma z hlediska počtu zaměstnaných osob – Naturfyt – Bio, která byla založena českým majitelem v okrese Jeseník v roce 2008 (přesun do PZ v roce 2009), nyní je součástí švýcarské farmaceutické korporace. Firma vyrábí konopné výrobky a doplňky stravy a zaměstnává 40 osob. Průmyslová zóna stále není zcela zaplněna, z celkové plochy 26 ha má stále volných 6,3 ha, a to možná i díky změně metodiky, za kterou město Jeseník od roku 2019 prodává hektar půdy. V současné době se zde nachází zejména skladovací prostory – od dodavatelů zahradnických dělů, stavebních materiálů po podnikající fyzické osoby.

3. Závěr

Případová studie se zaměřuje na český periferní okres Jeseník, který se vyznačuje relativně malým počtem firem ve zpracovatelském průmyslu, relativně vysokou nezaměstnaností a nízkým přílivem zahraničních investic. Závěry jsou založeny na příkladu 15 firem, které tvoří největší zaměstnavatele v okrese Jeseník. Vzhledem k veřejné dostupnosti informací byly zachovány originální názvy firem. Produktové portfolio průmyslových firem se zaměřuje na tradiční výrobky s nízkou mírou inovativnosti. Nachází se zde zejména malé a střední podniky, které jsou stabilní a s územím historicky zakořeněné. Ekonomickou činnost těchto firem můžeme rozdělit do tří hlavních odvětví – kovodělný průmysl, zpracování nerostných surovin a textilní průmysl.

Velkou roli při lokalizaci průmyslových podniků do regionu sehrála jeho ekonomická minulost, kdy je lokalizace spjata nejen se socialistickou ekonomikou, ale sahá až do 19. století. Na úrovni regionu hovoříme o zachování dlouhodobé kontinuity, specializace a tradice firem, přičemž se jedná o trajektorii typu 'path extension', což se shoduje se závěry práce Květoně a Blažka (2018) či Šťastné a Pavlíka (2021). K utužení této vývojové trajektorie přispívá i fakt, že důležitým lokalizačním faktorem je přítomnost nerostných surovin v regionu, kde dlouhodobě dochází k jejich těžbě a následnému zpracování. Dochází k upgradingu původních odvětví, která měla historicky v regionu významné zastoupení (textilní, částečně kovodělný průmysl). V tomto případě však nedochází ke kontinuitě, nýbrž došlo k přerušení a k následnému navázání na tuto tradiční výrobu. Nelze tedy hovořit o 'path renewal', jak ji popisují autoři Isaksen (2015) či Hassink, Isaksen, Tripple (2019). Lze potvrdit, že lokalizace a místní integrace je důležitá jak pro lokalizaci firmy, tak pro navazování dodavatelsko-odběratelských vazeb, neboť díky předešlým kontaktům se snižuje riziko navazování zcela nových ekonomických kontaktů (Dubois, 2016; Habersetzer, 2017). V uvedeném případě týkajícího se textilního průmyslu je potřeba definovat novou trajektorii rozvoje. Lze hovořit o jakési trajektorii typu 'path rehabilitation' a vystihovala by jak přerušení kontinuity, tak (úspěšnou) obnovu a čerpání genia loci.

V naší empirické studii bylo zjištěno, že klasické pojetí 'path development' trajektorií neovlivňuje míru zakořenění firem na místním lokálním trhu. Dlouhodobý endogenní vývoj není spojen s vysokou integrací prodeje na místní trhy. V periferním okrese Jeseník je nejčastěji zastoupena vývojová trajektorie „path extension.“ Uvedenou vývojovou trajektorii reprezentují firmy s dlouhodobou historií působení v regionu. Údaje o tržbách neposkytují informace o integraci odběratelských vazeb na místní trh, ale na trh tuzemský. Nicméně na místním trhu převládá konkurence pramenící ze společné socialistické minulosti firem a stejného portfolia produktů, z toho důvodu firmy hledaly nové tržní příležitosti v zahraničí. Naše závěry případové studie Jesenicka nepotvrzují závěry Courtneyho a kol. (2008), že firmy v malých městech v zemědělských oblastech jsou lokálně integrovány. Závěry naopak potvrzují zjištění Ženky a kol. (2021), kteří na příkladu Zlínského kraje zjistili, že nejvýznamnější dopředné vazby průmyslových firem existují na vyšších hierarchických úrovních. V případě, že se však jedná o firmy začleněné do mezinárodních korporací, dopředné vazby se koncentrují výhradně na území Česka. Silné lokální zásobování lze konstatovat u firem v odvětví zpracování nerostných surovin, neboť těží z místních zdrojů. U zbývajících firem nelze identifikovat jednoznačně zpětné vazby.

Literatura

- [1] ANDERSON, A.R., (2000). Paradox in the periphery: An entrepreneurial reconstruction? *Entrepreneurship and Regional Development*, vol. 12, no. 2, pp. 91–109. ISSN 1464-5114. DOI:10.1080/089856200283027.
- [2] BENNEWORTH, P., (2004). In what sense „regional development?": Entrepreneurship, underdevelopment and strong tradition in the periphery. *Entrepreneurship and Regional Development*, vol. 16, no. 6, pp. 439–458. ISSN 0898-5626. DOI:10.1080/0898562042000249786.
- [3] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D., (2020). *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. 3. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum. ISBN 9788024645667.
- [4] CARSON, D., ENSIGN, P., RASMUSSEN, R. O., (2011). Perspectives on 'demography at the edge'. In D CARSON, RASMUSSEN R. O., ENSIGN, P. ed. *Demography at the Edge: Remote Human Populations in Developed Nations*. Farnham: Ashgate Publishing. DOI: 10.4324/9781315576480.
- [5] COURTNEY, P., LÉPICIER, D., SCHMITT B., (2008). Spatial patterns of production linkages in the context of Europe's small towns: How are rural firms linked to the local economy? *Regional Studies*. vol. 42, no. 3, pp. 355–374. ISSN 00343404. DOI:10.1080/00343400701291542.
- [6] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, (2021). *Veřejná databáze – Organizační statistika*. [online]. [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky#katalog=30831>
- [7] DUBOIS, A., (2015). Business networks and the competitiveness of small manufacturing firms in Sweden's northern periphery. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, vol. 69, no. 3, pp. 135–151. ISSN 1502-5292. DOI:10.1080/00291951.2015.1040444.
- [8] DUBOIS, A., (2016). Transnationalising entrepreneurship in a peripheral region - The translocal embeddedness paradigm. *Journal of Rural Studies*, vol. 46, pp. 1–11. ISSN 0743-0167. DOI: 10.1016/j.jrurstud.2016.05.003.
- [9] HABERSETZER, A., (2017). The Role of Pre-Entry Experience of Firm Founders in Peripheral Regions: Routines, Business Contacts, and Local Starting Conditions. *Growth and Change*, vol. 48, no. 4, pp. 769–786. ISSN 1468-2257. DOI:10.1111/grow.12201.
- [10] HASSINK, R., ISAKSEN, A., TRIPPL, M., (2019). Towards a comprehensive understanding of new regional industrial path development. *Regional Studies*, vol. 53, no. 11, pp. 1636–1645. ISSN 1360-0591. DOI:10.1080/00343404.2019.1566704.
- [11] HENDERSON, J., DICKEN, P., HESS, M., COE, N., YEUNG, H. W., (2002). Global production networks and the analysis of economic development. *Review of International Political Economy*, vol. 9, no. 3, pp. 436–464. ISSN 0969-2290. DOI: 10.1080/09692290210150842.
- [12] HESS, M., (2004). Spatial relationships? Towards a reconceptualization of embeddedness. *Progress In Human Geography*, vol. 28, no. 2, pp.165–186. DOI: 10.1191/0309132504ph4790a.
- [13] ILLERIS, S., (2005). The role of services in regional and urban development: A reappraisal of our understanding. *Service Industries Journal*, vol. 25, no. 4, pp. 447–460. ISSN 0264-2069. DOI:10.1080/02642060500092097.
- [14] ISAKSEN, A., (2015). Industrial development in thin regions: trapped in path extension? *Journal of economic geography*, vol. 15, no. 3, pp. 585–600. ISSN 1468-2702, ZDB-ID 2028885-2. DOI: 10.1093/jeg/1bu026.
- [15] ISAKSEN, A., TRIPPL M., (2017). Exogenously led and policy-supported new path development in peripheral regions: Analytical and synthetic routes. *Economic Geography*, vol. 93, no. 5, pp. 436–457. ISSN 0013-0095, ZDB-ID 2177-5. DOI: 10.1080/00130095.2016.1154443.
- [16] JANČÁK, V., ERETOVÁ, V., HRABÁK, J., (2019). The development of agriculture in Czechia after the collapse of the Eastern Bloc in European context. In *Three Decades of Transformation in the East-Central European Countryside*. B.m.: Springer, pp. 55–71. ISBN 978-3030212360.
- [17] JUSTICE.CZ, (2022). *Veřejný restřík a Sbirka listin – 2022*. [online]. [cit. 2022-03-01]. Dostupné z:

- <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma>.
- [18] KÜHN, M., (2015). Peripheralization: Theoretical Concepts Explaining Socio-Spatial Inequalities. *European Planning Studies*, vol. 23, no. 2, pp. 367–378. ISSN 14695944. DOI:10.1080/09654313.2013.862518.
- [19] KVĚTOŇ, V., BLAŽEK, J., (2018). Path-development trajectories and barriers perceived by stakeholders in two Central European less developed regions: narrow or broad choice? *European Planning Studies*, vol. 26, no. 10, pp. 2058–2077. ISSN 14695944. DOI:10.1080/09654313.2018.1509061.
- [20] LUNDMARK, L., (2005). Economic restructuring into tourism in the Swedish mountain range. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, vol. 5, no. 1, pp. 23–45. ISSN 15022269. DOI:10.1080/15022250510014273.
- [21] MAREŠ, J., (1988). Industrializace Československa – její klady a zápory. Sborník Československé geografické společnosti., vol. 93, no. 3, pp. 183–198.
- [22] PUGH, R., DUBOIS, A., (2021). Peripheries within economic geography: Four “problems” and the road ahead of us. *Journal of Rural Studies*, vol. 87, no. September, pp. 267–275. ISSN 07430167. DOI:10.1016/j.jrurstud.2021.09.007.
- [23] SLACH, O., (2011). Průmysl. In RUMPEL, P. ed. *Komplexní regionální marketing periferního rurálního regionu Jesenicko*. Plzeň: Aleš Čeněk, pp. 95–148. ISBN 9788073803209.
- [24] SÚDEKUM, J., (2018). *Agglomeration and Regional Unemployment Disparities*. Frankfurt am Main, pp. 1–229. ISSN 978-3-631-75686-7.
- [25] ŠTASTNÁ, S., PAVLÍK, A., (2021). Evolutionary trajectories of manufacturing firms in the rural Zlín Region of Czechia. *AUC Geographica*, vol. 56, no. May 2021, pp. 144–156. DOI: 10.14712/23361980.2021.8.
- [26] TRIPPL, M., GRILLITSCH, M., ISAKSEN, A., (2017). Exogenous sources of regional industrial change: Attraction and absorption of non-local knowledge for new path development. *Progress in Human Geography*, vol. 42, no. 5, pp. 687–705. DOI: 10.1177/0309132517700982.
- [27] VAISHAR, A., ed., (2019). Development of the Czech countryside after 1990: Causes and consequences. In *Three decades of transformation in the east-central European countryside*. B.m.: Springer, pp. 99–116. DOI: 10.1007/978-3-030-21237-7_5.
- [28] VIRKKALA, S., (2007). Innovation and networking in peripheral areas - A case study of emergence and change in rural manufacturing. *European Planning Studies*, vol. 15, no. 4, pp. 511–529. ISSN 09654313. DOI:10.1080/09654310601133948.
- [29] ŽENKA, J., NOVOTNÝ, J., SLACH, O., KVĚTOŇ, V., (2015). Industrial specialization and economic performance: A case of Czech microregions. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, vol. 69, no. 2, pp. 67–79. ISSN 0029-1951. DOI: 10.1080/00291951.2015.1009859.
- [30] ŽENKA, J., SLACH, O., SOPKULIAK, A., (2017). Typologie českých nemetropolitních regionů z hlediska faktorů, mechanismů a aktérů regionálního rozvoje. *Geografie*, vol. 122, no. 3, pp. 281–309. ISSN 1212-0014.
- [31] ŽENKA, J., ŠTASTNÁ, S., (2021). Proces restrukturalizace na území Česka. In SLACH, O., ŽENKA, J. ed. *Výzvy a scénáře rozvoje venkovských oblastí*. 1. vyd. Ostrava: En Face, pp. 120–131. ISBN 978-80-87264-83-6.
- [32] ŽENKA, J., ŠTASTNÁ, S., PAVLÍK, A., (2021). The role of manufacturing in the development of rural regions: Evidence from a highly industrialised Moravian region. *Moravian geographical report*, vol. 29, no. 1, pp. 39–52. ISSN 21996202. DOI: 10.2478/mgr-2021-0004.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu SGS05/PřF/2022 Strukturální změny a občanská participace ve středoevropském prostoru. Děkujeme Mgr. Ondřeji Slachovi, Ph.D. za věcné rady při vyhotovení tohoto příspěvku.